

M. Fatih Andı, *Şiirin Ufku: Hz. Peygamber'i Şiirle Sevmek*, İstanbul: Şule Yayınları, 2017, 250 s.

Değerlendiren: Bilal Kemikli

Türk şiirinin en güzel şiirleri *na't*lardır. *Na't*, en genel anlamıyla, Hz. Peygamber'i tavsif eden, medheden şiirlerdir. Bu şiirlerin temelinde sevgi, bağlılık ve hayranlık vardır. Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, şairi varlığın merkezine onun manevi şahsiyetini koyarak âlemi anlama ve hayatı anlamlandırma çabasına sevk etmiştir. Böylece o, hemen her divan ve mesnevîde *tevhid* ve *münacaattan* sonra *na't* yazarak herdem yaşayan ve yenilenen bir sevgi diline de hayat vermiştir. Keza şiir tarihimizde sadece yazdığı *na't*larla tanınan, Yahya Nazım, Na'ti Mehmet Efendi, Na'ti Mustafa Efendi ve Salâhî mahlasıyla şiirler yazan Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî gibi şairler de yerlerini almıştır. Bu bakımdan merhum Âmil Çelebioğlu'nun şu değerlendirmesi çok anlamlıdır: "Bütün dünyada hiçbir peygamber, hiçbir din kurucusuna, istisnâsız hiçbir şahsa dâir, Hz. Peygamber'e olduğu kadar, çeşitli şekil ve türlerde, asırlar boyunca muhtelif eserler devamlı bir tarzda teşekkül etmemiştir."

Na't, Hz. Peygamber'i konu edinen eserler içerisinde hem daha yaygın ve hem de dil bakımından daha renklidir. Bu renkli dil hasebiyledir ki Sezai Karakoç, *na't*ı "şiir diliyle Hz. Peygamber'in portresini çizmek" olarak tanımlar. Hakikaten de böyledir; şair, Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerif, Sıyer-i Nebi ve tarih gibi temel kaynaklardan yararlanarak yahut evvelki şairlerin naklettiklerini tevârüs ederek bir *na't* dili kuracak; ancak bu dile, bizzat kendinden, sevgi, bağlılık ve hayranlığıyla damıttığı manadan yola çıkarak bir açılım kazandıracaktır. Bu dil, "Gelenek şairin mektebidir." diyen Sezai Karakoç'ta olduğu gibi, geleneğin izini süren günümüzdeki diğer şairleri de etkisi altına almış; başta Mehmet Âkif olmak üzere, Ârif Nihat ve Necip Fazıl'la devam eden pek çok şair *na't* durağında kemâl-i edeple durup şiir

@ Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi. bkemikli@gmail.com

damıtmışlardır. Öte yandan bu süreci, yani klasik şiir, Tanzimat dönemi ve modern şiir bağlamlarında na't duraklarını takip eden incelemeler ve araştırmalar da yapılmıştır. Bu meyanda klasik dönem için Emine Yeniterzi'yle başlayan kapsamlı araştırmaları, bilhassa Murat Ak'ın na't mecmualarını esas alarak bu şiir geleneği içinde tasavvufi bakış açısının yerini tahlile dönük bir metoda bırakan, henüz neşredilmemiş olan doktora tezindeki gayretini hatırlamak lazımdır. Ancak Tanzimat'la birlikte değişen dil, zihniyet ve şiir idrakini mihver edinerek yeni dönemde kaleme alınan na't türünün yerini tespit eden geniş oylumlu değerlendirmeler yapılmamıştır¹. Bu çerçevede M. Fatih Andı'nın *Şiirin Ufku* adıyla tasnif ettiği eserini, sözü edilen boşluğu en azından Cumhuriyet döneminin belli başlı na't yazar şairlerinden yola çıkarak tamamlama çabası olarak görmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle *Şiirin Ufku*, modern şiirin imkânlarıyla yazılan na'tları esas alan önemli bir çalışmadır. Andı, bu eserde modern edebiyat metotlarının da imkânıyla günümüz şairinin na'tlarına dönük kuşatıcı bir okuma denemesi sunmaktadır.

Tanzimat sonrası Türk edebiyatı üzerinde, bilhassa Meşrutiyet dönemi edebi hayata, dergi ve okullara ilişkin çalışmalarıyla tanıdığımız M. Fatih Andı, *Şiirin Ufku*'nda modern Türk şiiri içinde na'tın izini sürmektedir. Deneme mahiyetinde yirmi makaleden müteşekkil olan eser, modern Türk şairinin Hz. Peygamber idrakine ilişkin tespitlerle başlıyor. Yazar, haklı olarak modern zamanlara gelen ufkun kökünü Tanzimat döneminde arıyor. Namık Kemal, Ziya Paşa, Muallim Naci ve Recaizâde Ekrem gibi şair-düşünürlerin yazdıkları na'tlardan yola çıkarak *yeni dönem*deki değişimi tespit ediyor. Tabii bu dönem her ne kadar *yeni dönem* olsa da içinden geldiği klasik dönemin formlarından ve dilinden tamamen uzaklaşmış değildir. Diğer bir ifadeyle Namık Kemal, na'tında klasik şairin duygu ve düşüncesini kendisine ayna edinirken, Recâizâde devrinin hukuk tartışmalarını da yazdığı na'ta dâhil ederek "Devrin âkilleri, Şeriat-ı Muhammedî var iken kamu düzenini temin için kanun yapar." demektedir. Andı'nın da Recâizâde'nin na'tından seçerek değişime atıf sadedinde zikrettiği beyit şudur:

*Kânûn yapar ukûl nizâm-ı umûr için
Mevcûd iken şeriat-i tâm-ı Muhammedi*

Bu değişim, dönemin siyasi-sosyal hayatı, düşünce ve siyasi tartışmalarının şiir diline etkisinden kaynaklanmaktadır. Şairin idraki, bu tartışmalar etrafında teşek-

1 Bu konuya dikkat çeken makaleler yazılmış ve tebliğler sunulmuş, lisansüstü tez çalışmaları yapılmıştır. Ancak dil ve estetik idraktaki değişimin izlerini süren müstakil bir eserin de kaleme alınması lazımdır. Bu çerçevede Meliha Y. Sarıkaya'nın şu çalışması, sözü edilen izi takip sadedinde dikkat çekmektedir: "Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na't-ı Şerif Örneği" (Sarıkaya, 2014).

kül edecek; oradan bakarak şiirini söyleyecektir. Mesela Allah'a yakınlığı, pozitif bilim paradigmaları perspektifinden hareketle fiziki yakınlık gibi idrak eden Abdülhak Hamid, aklı öne çıkartan bir na't yazacaktır. Klasik dönemlerin daha çok İslami ilimlerle sınırları belirlenen kavramlarını dinî duygu ve düşünceyle mezceden şairinin yerini, yeni estetik mekteplerin açtığı pencereden bakan, nedensellik bağlamı içerisinde hayatı anlamlandırmaya çalışan yeni şair alacaktır. Böylece Andı'nın da haklı olarak tespit ettiği gibi, *yeni şair*, "imânî heyecan ve idrak sâfiyetinden uzaklaşmaya başlamıştır". Artık o, "modernizmin gözüyle puslanmış, sesiyle bulanmış bir bakış açısının ve algı tarzının" temsilcisi olarak şiir yazacaktır. Dolayısıyla na't yazan şairin idraki değişip dönüşürken na'tın muhtevası ve Hz. Peygamber'e yüklenen anlam da değişecektir.

Modernizmin dinî düşünce ve hayata tesirleri ve dönüştürücü rolü üzerinde bir kısım çalışmalar yapıldı. Lakin değişimin asıl fotoğrafını şiir, özellikle de dinî muhtevâlî şiir üzerinden yapmamız gerekirdi. Maalesef bu alana nazar eden ve modernizmi dinî muhtevalı edebî ürünler üzerinden okuyan pek çıkmadı. *Şiirin Ufku*, bir zihniyet analizi olmasa da evirilen dili tespit sadedinde ufuk açıcı bir parametre oluşturmaya namzettir. Bu meyanda klasik dönem na'tlarında görülen *istimdâd*, *şefeat-nâme* ve *imdâdiyye* olarak da isimlendirilen na'tların yazılmasına imkân vermişti. Modern şair, kemâl-i edeple de söylese, öncelikle istimdâdını yaşadığımız hayat içinde ters giden işlerin düzeltilmesi için terennüm etmektedir. İçinde yaşanan meseleler sarmalından kurtulmak isteyen, aklını öncelikle bu yaşanan hayattaki ters giden işleri düzeltmeye teksif eden şairin, Âkif'in dediği gibi, "İslâm'ı bırakma böyle bîkes" demesini anlamak iktiza eder. Artık meded feryadı, Andı'nın da tespit ettiği gibi, "sosyal perspektifli" bir çağrıya tebdil etmiştir.

Modern şiir sosyal içerikli bir şiirdir. Bu durum, na't ve diğer dinî edebî türler için de aynıdır. Âkif'in na'tlarını, İslam âleminin içinden geçtiği dar geçitte dile getirdiği birer serzeniş olarak okumak mümkündür. Bu çizgide, yani İslamcı perspektif ile na't yazan diğer şairlerde de sosyal içerik na'tlarda görülen bir durumdur. Ancak Es'ad Erbilî, Yaman Dede ve Ali Ulvi Kurucu gibi klasik dönemin zihniyetiyle mucizelere telmih eden, sevgi ve bağlılıkla şiirler yazanlar da olmuştur. Bu şairler, her ne kadar bu çağın insanı olsalar da özleri itibariyle, silsile itibariyle bir irfan gelenegine mensup olmaları hasebiyle geleneksel formlara daha yakındırlar. Kısmen bu geleneksel damarı modern algıyla sosyal hayatla buluşturarak zamanın ruhuna uygun şiirler söyleyen na't şairleri Ârif Nihat ve Necip Fazıl'dır. Andı, bu iki şairi Âkif'in açtığı yolda yürüyen şairler olarak görür. Bu doğru bir tespittir; ancak, her iki şairin de tasavvufî tecrübelerini öne çıkartan bir sese sahip olmaları hasebiyle Âkif'ten farklı olarak klasik olana da yakın olduklarını söyleyebiliriz.

Andı'nın dikkatini çeken şairler, daha çok Âkif, Necip Fazıl çizgisiyle süregelen şiir mektebinin şairleridir. Burada onun, *Büyük Doğu*, *Diriliş*, *Edebiyat* ve *Mavera* gibi dergilerden gelen şairlere öncelik veren bir okuma yaptığını söylemek mümkündür. Adı zikredilen şairlerden başka Sezai Karakoç, Osman Sarı, Erdem Bayazıt, Akif İnan ve Cahit Zarifoğlu gibi şairler bu çalışmanın başat referansları olmuştur. Bununla birlikte Nurettin Durman, İbrahim Tenekeci, Fatma Şengül Süzer, Ali Ural, Celal Fedai gibi şairlere de zaman zaman atıfta bulunmuş; böylece genç şairin penceresinden de ele aldığı meselelere bakma çabasına girmiştir. Ancak onun, geleksel formlara ve zihniyete bağlı kalarak na't yazan merhum Asım Köksal'ın *Na't-ı Nebevî'si* başta olmak üzere diğer na'tlarına, özellikle Hz. Peygamber'in her bir yaşı için bir na't yazan Erdal Çakır'ın *Hüznün Efendisine* veya Ragıp Karcı gibi şairlerin na'tlarına bakması halinde bu tespitlerinin daha kuşatıcı bir mahiyet kazanacağını düşünmekteyiz. Elbette önsözde de belirttiği gibi, günümüzde na't yazan her şaire müracaat etmesi beklenemez; lakin dil ve zihniyet değişiminin derinlikli bir tahlili için örnekleri geniş tutmasında yarar vardır.

Şiirin Ufku, yukarıda da işaret edildiği gibi, zamanın ruhuna uygun olarak değişen idrake birlikte Hz. Peygamber'i tavsif ve tebcildeki değişimi ortaya koyan bir çalışma olmuş. Bu çerçevede Necip Fazıl'ın, "Gaye-İnsan", "Ufuk Peygamber", "İnsanlığın Ufku", "Âlemin Efendisi", "Büyük Kılavuz" ve "Varlığın Tâci" gibi nitelermeleri, modern zamanlarda inanan insanın içine düştüğü kuyudan çıkmasına, aşmak istediği engelleri aşmasına ve çözmesi gerektiği meseleleri çözmesine öncülük edecek yegâne rehberin Hz. Peygamber olduğu hakikatini terennümden ibarettir. Zira Hz. Peygamber, bir mübelliğ olarak insana aklen ve rühen bir istikamet verdiği gibi, toplum düzenini de sağlayan temel ilkeleri sunmuştur. Necip Fazıl ve onu takip eden na't şairleri, sekülerleşme politikalarına karşı topluma çekidüzen veren İslâmî ilkeleri hatırlatmak istemişlerdir. İnsanın ve toplumun huzuru, bu ilkeleri tanımak ve onlara tabi olmakla mümkün olacaktır. Şöyle diyor şair:

*"Sende insan ve toplum, sende temel ve bina,
Ne getirdin, götürdün, bildirdinse âmennâ!.."*

Hz. Peygamber'in "Son Peygamber kılavuz" fehvasınca rehberliğini dile getiren na'tların, ona "gel" ve "şu içinden çıkılmaz dertlere derman ol" çağrısı yapan *im-dadiye* formuna bürünen ve gelişile "bütün çocukların kurtulacağına" işaret eden na'tların yazılması birer "arayış" feryadı olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan, mesela Sezai Karakoç'un "Göz seni görmeli ağız seni söylemeli" dizisinde olduğu gibi, na't modern edebiyatta sadece sevgiyi, bağlılığı ve muhabbeti esas alan manzume olarak kalmamış; bir arayış, bir çıkış şiiri olarak ferdin ve toplumun derdini yükle-

diği ve çözümler aradığı bir dile evirilmiştir. Zira o aranan iksir, Cahit Zarifoğlu'nun dile getirdiği gibi, "Büyük Hayat"ta saklıdır. Bu yüzden şair, şöyle iltica edecektir:

"Allah'ım
O güzeller güzeli
Hangi iyilik diledi senden
Dilerim ben de öylelerini

Allah'ım
Peygamber Efendimiz
Hangi şerlerden sığındıysa sana
Upuzak tut benden de onları."

Zarifoğlu'nun *Büyük Hayat*'i, Hz. İbrahim'den başlayarak Hz. Peygamber'in çocukluğuna kadar gelen serüveni, Hz. İsmail'i, Hacer'i, arayışı, Zemzem'i, Kâbe'nin inşasını ve böylece takvâ ve ihlâs ile uyanışın tarihini bize sunar. Sezai Karakoç'un şiirine renk ve derinlik katan *diriliş* kavramı burada *uyanış* kavramı olarak karşımıza çıkıyor; o, "büyük hayat"ı "menziller"e uğraya uğraya idrak etmemizi salık veriyor.

Andı, Cahit Zarifoğlu'nun *Büyük Hayat*, *Menziller* ve *Kayıt* şiirlerinden hareketle geleneğe yaslanan, köklere giden, ama onu zamanın ruhuyla yenileyerek bir dil kurmaya çalışan şairin serüvenini ayrıntılı bir şekilde okuyucunun dikkatine sunar. Onun tespitine göre, Zarifoğlu, Hz. Peygamber'in şu dört vasfını na'tında dile getirmektedir: Rikkat veya zarafetle ortaya çıkan *incelik*, şefkat ve merhametle temayüz eden *acıma*, *tevâzu* ve *hilm* sıfatıyla dikkat çeken *yumuşak bakış*. Bilhassa *Kayıt*'ta dile getirilen bu vasıflar, şaire ve şair gibi O'nu tanıyanlara "korku" salmaktır. Tabii, buradaki korku, kelimenin dar anlamıyla alakalı değildir; haşyet, heybet, takva ve huşû gibi kavramları çağrıştıran bir korkudur. Dolayısıyla insani bir zaafı telmih etmez; aksine insanın manevi dünyasını restore ederek onu yücelten bir duygudur. Bu itibarla o, haşyet ve heybetiyle "hiç unutulmayan" olarak şairin zihninde yer eder.

Erdem Bayazıt'ın Sezai Karakoç'un izinde giderek "diriliş" eksenli idraki, "Ayn on dördü doğdu üzerimize" dizesinde kendini gösteren telmihler örgüsü, "Ey kalbim" ve "Haydi gel sevgilim" kalıplarıyla sevgiliyi çağırır. Bu çağrılan sevgili, Andı'nın ifadesiyle, "aşk"ın ideal örneği, daha doğrusu "aşk"ın bizzat kendisi olan Hz. Peygamber'dir. Bu çağrı, *Aşk Risâleleri*'nde bir "Ara Çağrı" olarak karşımıza çıkar. Burada "taze haber" olarak tavsif edilen "ayetleri" getiren bir mübelliğ olarak Hz. Peygamber'in çağrısı, "altın vakit"te yani Asr-ı Saadet'te ideal olanı bir "muştı"

olarak bize göstermişti. O “muştı”lu “altın vakit”te hayırlı ve kârlı bir iş olan “can alınıp can verilir” yani cihâd edilir. Keza toprağa düşen tohum, onda saklanan renk ve koku yani bütünüyle varlık Hz. Peygamber için biçimlenir ve var olur. Bilal, ezanı onun için okur, onun için derlenip toparlanılır ve cem olunur, onun için dirilir sokaklar. Hayat, onun için verilmiştir. O, evrenin hareket kaynağıdır.

Yazar; bu minval üzere, Osman Sarı, İsmet Özel, Mehmet Akif İnan, A. Ali Ural, Celâl Fedai, Yılmaz Daşcıoğlu, İbrahim Tenekeci, Fatma Şengül Süzer ve Cahit Koytak’ın na’tlarını inceleyerek her birindeki ana temayı, değişen idrak ve zihniyete muvafık Peygamber tasavvurunu, sevgi ve bağlılığı dile getirmektedir. Zorunlu veya tabii değişim süreçlerinden geçerek değişip dönüşen kültürel hayat, şairi “şii-rin ufku” olan na’ttan uzağa düşürmüş gibi görünse de hakikatte derinden akmaya devam eden bir na’t arkının farkına varmamızı sağlamıştır. Bu arkın klasik olanla yahut gelenekle irtibatı aynı tür etrafında buluşmalarıdır. Bu buluşmada formda, dilde ve söyleyişte bariz bir değişim olmuştur; klasik dönemde temel kaynaklardan hareketle “içe” dönük, aklı ve kalbi tahkim eden ve ahiret hayatına ilişkin bir şefaata talebi ihtiva eden bir na’t dili var iken modern şiirde değişen zihni yapı ve idraki izleyen na’tlar tanzim edilmeye başlanmıştır.

Modernizmin etkisi, sadece na’tı değil genel olarak şiir dilini toplumsal olana sevk etti; böylece rûhânî yüceliş ve hissiyatın yerini, hayat içinde görülen meseleler, içine düşülen dertler ve aşılması gereken engeller ile daha çok hazza ve hırsla dayalı bir şiir dili aldı. Bir bakıma şair içindeki şehrin ferahlık sunan sokaklarını unuttu; yaşadığı şehrin karmaşık ve kalabalık sokaklarında kayboldu. İster istemez bu durum dinî edebî türlerde yazan şairleri de etkiledi. Bu durum sadece na’tta değil, *tevhit* ve *münacat* gibi türlerde de kendini ele verir. Andı’nın açtığı bu çığırda, sözü edilen türlere bakma imkânı olur ise, dinî duygu ve şiir dilindeki değişim ve dönüşümü tebellür ettirecek metinler yazılabilir. Bu itibarla Andı, Turgut Uyar ve Can Yücel gibi geleneğe farklı pencerelerden, daha doğrusu bir hissediş ve tecrübe vesilesi olarak değil, sadece şiir imkânı açısından bakan -aceleye getirerek, “oryantalist bakış” demek istemiyorum; ama bu deyişi de ihsas ettiren- şairlerin na’t adı altında yazdıkları şiirlerin na’t türü ile alakasını da tartışma konusu ediyor. O, her ne kadar Yücel’in şiirini “dönerek düşen yaprak” dizesindeki “dönme” ifadesinden yola çıkıp Mevlâvî şiir diline gönderme yaparak okumaya çalışsa da asıl burada övülenin “insan” olduğu çıkarımına varır. Evet, na’t, gelenekte sadece Hz. Peygamber için yazılmamış; aksine, Hz. Ali, Hz. Fatıma ve Mevlânâ gibi “ulu bilgiler” için de yazılmıştır. Yücel’in na’tı ise, bu “ulu bilge”yi “herhangi bir insan” düzeyine taşımıştır.

Netice itibariyle M. Fatih Andı, *Şiirin Ufku*'nda modern Türk şairinin na't türü üzerinden Hz. Peygamber'e olan ilgisini tetkik etmektedir. Bunu yaparken bir yandan modernleşme etkisiyle değişen idrak ve zihniyetin izlerini na't şiirlerinden yola çıkarak anlamaya çalışırken öte yandan da geleneğin modern şaire sunduğu dil imkânını dikkatimize sunmaktadır. Bir bakıma na'tın semantiğinden yola çıkarak günümüz şairinin dinî duygu ve düşüncelerini deneme tadında yazdığı metinlerle okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Yukarıda ifade ettiğim gibi, yazar daha sonraki neşirlerde, geleneğe uyararak sanki “na't mecmuası” tertip etme çabasına girmiş olan Erdal Çakır'ın na'tlarını da dikkate alarak çalışmasını genişletebilir.

Kaynakça

Sarkaya, M. Y. (2014). Peygamber tasavvurundaki değişimin dile ve edebiyata yansması: Na't-ı Şerif örneği. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, XIV/1, 23-49.